

АНАЛИЗА МЕЋУЗАВИСНОСТИ (НЕ)СТАБИЛНОСТИ ДРЖАВЕ И ПРИВРЕДНОГ РАЗВОЈА У СЛУЧАЈУ МАЛИХ ЗЕМАЉА

Проф. др Гојко Рикаловић, доц. др Дејан Молнар,
Економски факултет, Универзитета у Београду, Србија

Апстракт: Савремени свет представља прави мозаик у погледу величине земље. Феномену величине земље се може приступити са различитих аспеката. Међутим, питање је да ли постоје, у нашем времену, земље које се одликују оптималном величином са становишта степена рањивости држава. У раду се полази од тога да је нестабилност битна одлика економског и политичког амбијента у 21. веку, посебно у случају малих земаља. У том контексту, неопходно је обратити пажњу на утицај отворености земље, степена њене развијености, интеграционих процеса, расположивости природних ресурса и других чинилаца у условима глобализације на позицију малих земаља. У овом раду се посебно место, међу поменутим чиниоцима, придаје степену (не)стабилности. Фонд за мир (Fund for Peace – FfP) оцењује крхкост, ломљивост и рањивост држава у савременом свету према степену њихове нестабилности, угрожености и опасности од пропадања. Земље се рангирају према специјалној врсти композитног индекса (Fragile States Index - FSI) који узима у обзир више од 100 подиндикатора на основу којих се, потом, формира 12 индикатора на бази којих се оцењује социјални, економски и војно-политички аспект нестабилности, угрожености и опасности од пропадања држава. У раду ће бити посебно представљена и анализирана позиција Србије и Босне и Херцеговине, као и осталих земаља региона према FSI и према степену економске развијености.

Кључне речи: (не)стабилност државе, FSI, социјални, економски и војно-политички ризици, Србија, БиХ, развојни изазови.

УВОД

Савремени светски економски, политички и социјални амбијент карактерише се значајним степеном нестабилности и несигурности. Наиме, данашњи свет одликују велике разлике у погледу одрживости држава и/или опасности од њиховог пропадања. У том смислу постоји читав мозаик земаља, почев од оних веома одрживих и одрживих преко стабилних и умерено стабилних, па до крхких, ломљивих, рањивих, угрожених и нестабилних. Под окриљем Фонда за мир (Fund for Peace - FfP) конструисан је композитни индекс FSI (Fragile States Index) којим се оцењује ниво одрживости, стабилности, угрожености и опасности од

пропадања држава у глобалним условима. Слаба и дисфункционална држава не обезбеђује економски и друштвени напредак. У том смислу, одрживост и стабилност државе као и управљање развојним изазовима, детерминишу квалитет и успешност процеса европских интеграција Србије и Босне и Херцеговине.

ИНДЕКС РАЊИВОСТИ (НЕСТАБИЛНОСТИ, УГРОЖЕНОСТИ И ОПАСНОСТИ ОД ПРОПАДАЊА) ДРЖАВА – Fragile State Index (FSI)

У савременом свету, који карактеришу глобализација економских токова, напредни информациони системи и дигитализација, као и испреплетани односи у области безбедности, притисци на једну рањиву, крхку и ломљиву државу могу имати озбиљне последице не само на њу и њене становнике, већ и на многе друге земље, како оне суседне, тако и оне које се налазе на потпуно другом крају планете. Другим речима, слабе, рањиве и крхке државе представљају изазов за целокупну међународну заједницу, јер могу бити погодан амбијент за настанак и ширење негативних екстерналија (више видети у: OECD, 2008, стр. 7-9).

Након Хладног рата, у многим државама су избијали немири као последица постојања тзв. интерних конфликта. Карактер ових конфликта је различит, од оних који се могу окарактерисати као етнички сукоби, затим као грађански ратови или револуције. Оно што им је заједничко јесте да се, по правилу, јавља хуманитарна катастрофа, хитан случај или ванредно стање. Иако се овакви конфликти и сукоби могу разликовати по много чему (узроцима, динамици, трајању, последицама итд.), чињеница је да сви добрим делом настају услед социјалних, економских и политичких притисака и ризика којима се управљало на неадекватан начин (више видети у: Kaufmann et. al., 2009). Ипак, и поред своје комплексности, узроци крхкости, рањивости и ломљивости држава савременог света нису у потпуности непредвидиви. Наиме, јако је важно да међународна заједница разуме и са пажњом прати околности које доприносе слабљењу држава, јер на тај начин може благовремено да предузме одговарајуће активности са циљем да делује на проблем или да барем ублажи негативне ефекте слабљења тих држава¹.

Благовремено и адекватно упозорење у вези са стањем у одређеној држави, као и ефективна реакција, захтевају дубље и темељније процене ситуације од препричавања студија случаја и анегдотских прича, јер се

¹ О значају, облицима и проблемима повезаним са пружањем међународне помоћи више видети у: World Development Report (2011), посебно 6. део, стр. 181-205.

само помоћу њих могу уочити и схватити (докучити) шири друштвени трендови. За утврђивање одређених правила и образаца, помоћу којих се догађаји могу предвидети, потребна је одговарајућа комбинација интер-трансдисциплинарних истраживања. Без веродостојних података и одговарајућих индикатора, не могу се идентификовати нарастајући проблеми пошто су игнорисани од стране инспиратора, креатора и актера јавних политика како на националном, тако и на глобалном плану. Доносиоци одлука треба да располажу оваквим информацијама како би могли да имплементирају ефективне јавне политике².

Индекс креиран од стране Фонда за мир (FSI) је важан инструмент помоћу којег је могуће идентификовати не само уобичајене притиске и потешкоће са којима се државе суочавају, већ и утврдити оне који „гурају” неку државу до руба или на ивицу пропасти. Указујући на проблеме утицајне на рањивост, угроженост и крхкост држава, FSI креаторима јавних политика и широј јавности пружа могућност за процену политичког ризика, као и благовремено упозорење од могућих конфликта.

Основна предност и квалитет FSI је његов потенцијал за могућност да се исфилтрирају милиони информација и података, и да се представе у релевантном (употребљивом, разумљивом и информативном) облику. Наиме, Фонд за мир свакодневно сакупља на хиљаде извештаја и информација широм света, детаљно описујући постојеће социјалне, економске и политичке притиске са којима се суочава свака од 178 анализираних држава (видети: Fund for Peace, 2017).

За калкулацију FSI се користи јединствена методологија, односно аналитичка платформа Фонда за мир – CAST (Conflict Assessment System Tool; шире о томе: ибид). Примарни подаци се подвргавају критичком разматрању, заснованом на свеобухватној методологији друштвених наука, пре него што се искористе за калкулацију коначне вредности индекса. Обиље докумената се анализира сваке године. Помоћу специјалних параметара информације се претражују и дистрибуирају за сваку земљу на 12 основних политичких, социјалних и економских индикатора, који се потом разврставају на преко 100 подиндикатора (видети: Van Veen, 2011, стр. 2). Софтвер који користи Фонд за мир спроводи анализу садржаја свих прикупљених информација. Помоћу софистицираних параметара за претраживање и других алгоритама, софтвер CAST раздваја битне од небитних информација (података). Потом се помоћу одговарајућих алгоритама, оваква анализа преводи у нумеричку оцену (скор од 0

² О значају индикатора о нестабилности и угрожености од пропадања држава видети у: R. I. Rotberg (ed.), (2004), стр. 20-25.

до 10) који рефлектује значајност сваког од наведених проблема/притисака за сваку посматрану државу.

На основу вредности FSI за конкретну државу у одређеној години могуће је сагледати социјални, економски и војно-политички аспект нестабилности, угрожености и опасности од пропадања. FSI изражава тренутно стање у конкретној години и корисно је пратити његове промене током времена. Треба имати у виду да вредност FSI и ранг државе не представљају релевантну основу за процену да ли ће се и када догодити конфликт, насиље или колапс у држави, већ је у питању методологија која би могла да укаже на величину потенцијалних ризика, као и на подручја у којима је ризик највише изражен. На основу FSI се не може судити о томе да ли ће проблеми заиста и ескалирати. Он, заправо, омогућава да се прате динамика и интензитет промена по појединим од 12 индикатора.

Помоћу FSI се може сагледати релативна позиција неке земље у односу на друге државе. Међутим, са аналитичког становишта, много је важније пратити тренд вредности FSI, као и његових компоненти (подиндикатора) за сваку земљу. Најбитније је да држава улаже напоре да се FSI временом смањи, односно да се побољша положај земље, независно од релативног положаја на ранг-листи.

Праћење FSI може бити веома корисно за креаторе јавних политика, војне институције, приватни сектор (инвеститоре), али и за међународне организације. Носиоцима власти (владама) анализа FSI може бити од користи приликом благовременог идентификовања ризичних подручја и предузимања одговарајућих мера срачунатих на смањивање опасности од потенцијалних конфликта/проблема и на промовисање развоја (више видети у: Pritchett and de Weijer, 2010). Улагачи имају у виду FSI при сагледавању и процењивању нивоа политичког ризика.

Државе се оцењују на основу 12 основних индикатора, који су до недавно сврставани у две групе: 1. Друштвени и економски и 2. Политички и војни индикатори. Основних 12 индикатора, као и најзначајнији подиндикатори на основу којих се израчунава, интерпретира и прати FSI су представљени на Шеми 1 (видети: Рикаловић и др. 2014).

За сваки индикатор се одређује број од 0 до 10, којим се карактерише стање на скали: 10 означава најлошије могуће стање у држави, а 0 представља најбољу ситуацију у којој се држава може наћи. Дакле, што је вредност индикатора нижа, то је стање у држави у одговарајућој области боље, и обрнуто. Вредност FSI се добија сабирањем индивидуалних индикатора. Тако, FSI теоријски може узети вредност од 0 до 120. Што је нижа вредност FSI стање у држави се може оценити као ста-

билније, и обрнуто, што је вредност FSI већа то се положај државе по питању угрожености, нестабилности и опасности од пропадања може оценити као лошији (видети сајт Фонда за мир: <http://ffp.statesindex.org/>).

На основу вредности FSI за сваку годину се формира ранг-листа држава у погледу рањивости (угрожености, нестабилности и опасности од пропадања). Што је земља ниже позиционирана на ранг-листи (вредност FSI је мања), то је ситуација боља. Важи и обрнуто, што је ранг државе виши (вредност FSI је већа), то је ситуација лошија.

Методологија Фонда за мир узима у обзир податке из три примарна извора (анализа садржаја докумената, квантитативни подаци и квалитативни инпути) и подвргава их, потом, критичкој анализи, пре него што CAST процедуром/алгоритмом израчуна вредност индекса. У питању је вишефазни процес, са неколико нивоа испитивања како би се осигурао највиши стандард у погледу методолошке објективности и строгости, уз што већи обухват релевантних информација и података са одговарајућом прецизношћу/тачношћу.

Међутим, од 2017. године основних 12 индикатора се разврставају у једну од четири групе: *кохезиону, економску, политичку и социјалну*³. У кохезионе показатеље спадају безбедносни апарат, исполитизоване и подељене елите и тензије између друштвених група, у економске – сиромаштво и економско назадовање, неуједначен економски развој, одлив мозгова, као и екстерна интервенција у економској сфери, у политичке – легитимитет државе, јавне услуге, људска права и владавина права, као и екстерна интервенција, те у социјалне – демографски притисци и избеглице и интерно расељена лица.

Спољна интервенција је индикатор чији се утицај разматра како у економској, тако и у политичкој сфери. Са једне стране, присуство спољног фактора анализира се са становишта ангажмана спољних актера у домену прикривених и отворених утицаја на безбедносну ситуацију, на вођење унутрашњих послова државе, на војна питања, на рад безбедносних служби, као и на рад других тела која могу да утичу на равнотежу/дистрибуцију моћи унутар посматране земље. Са друге стране, спољна интервенција се, такође, фокусира на ангажман спољних актера у области економије, попут присуства и деловања различитих мултилатералних организација, екстерног финансирања развојних пројеката, давања иностране помоћи (текућа буџетска подршка, финансирање инвестиционих програма), контроле финансија, утицаја страног фактора на креирање економске политике државе итд.

³ Детаљније на: <http://fundforpeace.org/fsi/methodology/> (приступ 25.01.2018.)

Индикатор екстерне интервенције узима у обзир и хуманитарне интервенције, као што су распоређивање међународне заједнице у мировним мисијама итд. У том смислу је јасно да је спољна интервенција врло битан показатељ за просуђивање степена рањивости државе.

Друштвени и економски индикатори		
Демографски притисци	Избеглице и интерно расељена лица	Неуједначен економски развој
природне катастрофе; болести и епидемије; загађености и епидемије; недостатак хране и воде; прекомерно повећање популације; морталитет; неусклађена старосна структура становништва;	"премештање" становништва; постојење избегличких кампова; постојање кампова за интерно расељена лица (ИРЛ); број избеглица и ИРЛ по становнику;	Ћини коефицијент; учешће у дохотку 10% најбогатијих; учешће у дохотку 10% најсиромашнијих; рурално-урбане разлике у пружању јавних услуга; степен сиромаштва и број сиромашних; неједнакост између појединаца и група у дохотку, нивоу образовања, квалитету радних места и сл.
Тензије између друштвених група	Одлив мозга	Сиромаштво и економско задовољавање
тензије и насиље између друштвених група (етничко, религиозно итд.); дискриминација; политичка и социјална искљученост;	недостатак људског капитала; одазак из земље интелектуалаца, професионалаца, политичких дисидената, високо образованог становништва, "сређе класе", економски најпродуктивнијих чланова друштва итд.	јавни дуг; незапосленост; незапосленост младих; куповна моћ и животни стандард; БДП по становнику; стопа раста БДП-а; стопа инфлације; стране директне инвестиције (СДИ);
Политички и војни индикатори		
Легитимитет државе	Јавне услуге	Људска права и владавина права
корупција; ефикасност јавне администрације и Владе; губитак поверења у државне институције; политичка партиципација; изборни процеси (бојкотовање избора); степен демократије; протести и демонстрације; борба за власт;	пужање основних услуга јавног сектора: образовање, здравствена заштита, одбрана, полиција, комуналне услуге, поуздано снабдевање енергијом, инфраструктура и путеви, телефонија, диступност Интернета	суспензија демократских институција и/или манипулација њима; слобода медија; грађанске слободе; слобода политичког изражавања; трговина људима; политички затвореници; прогањање по религиозној основи; потугљења; унутрашња употреба војне силе зарад остварења политичких циљева;
Безбедносни апарат	Исполитизоване и подељене елите	Спољна интервенција
интерни конфликти; паравојне формације (које финансира и држава); "војска унутар војске"; немири и протести; војни државни удари; ратоборност; бомбардовање (бомбашки напади);	националистичка политичка реторика; борба за власт; политички пребези;	решавање интерних проблема уз помоћ иностране војске; присуство међународних мировних мисија (УН); санкције; лош кредитни рејтинг; изражена зависност од стране помоћи и других облика дотока финансијских средстава из иностранства (економска зависност земље);

Шема 1: Индикатори и подиндикатори FSI

Извор: самосталан приказ аутора, на бази: The Fund for Peace (2013), Failed States Index IX 2013, (доступно на: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2007-sortable>, приступљено 15.09.2014.).

Државе се према вредности FSI могу класификовати у једну од четири велике категорије рањивости (крхкости, ломљивости, нестабилности, угрожености): прву категорију чине државе које се налазе у одрживом стању (стање одрживости), другу чине оне које одликује стабилно (умерено) стање (стање стабилности и/или умерености), у трећу групу се сврставају државе у којима је присутно опомињуће (упозоравајуће) стање (стање опомене и упозорења), док се четврта група држава одликује узбуњујућим стањем (стањем опасности и узбуне). У оквиру сваког од поменута четири типа држава, могу се разликовати њихове одговарајуће поткатегорије, према висини FSI унутар посматране групације земаља (видети Табелу 1.).

Табела 1. Категорије држава према вредности FSI

0-30	одрживо	0-20	веома одрживо
		20-30	одрживо
30-60	стабилно (умерено)	30-40	веома стабилно
		40-50	стабилно
		50-60	мање стабилно
60-90	упозорење - опомена	60-70	упозорење
		70-80	висок ниво упозорења
		80-90	веома висок ниво упозорења
90-120	узбуна - опасност	90-100	узбуна (опасност)
		100-110	висок ниво узбуне (опасности)
		110-120	веома висок ниво узбуне (опасности)

Извор: самосталан приказ аутора на бази информација и података из The Fund for Peace (2013), Failed States Index 2013, (доступно на: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2007-sortable>, приступљено 15.09.2014.).

ЗЕМЉЕ РЕГИОНА: СТЕПЕН РАЊИВОСТИ ДРЖАВА, ТЕМПО ПРИВРЕДНОГ РАСТА, ДОТОК СТРАНИХ ИНВЕСТИЦИЈА, НИВО ЕКОНОМСКЕ РАЗВИЈЕНОСТИ

У наредној табели (Табела 2) представљена је вредност FSI земаља региона из извештаја Фонда за мир за сваку од година у раздобљу 2007-2017. година.

За Србију је карактеристична највиша просечна вредност FSI од 75,4, док су друге земље региона имале бољу позицију по овом индикатору (Црна Гора 55,8, Хрватска 55,8, Албанија 65,6, Македонија 69,8.), изузев БиХ (79,2). Запажа се, дакле, позитиван тренд када је у питању кретање FSI (он опада) за земље региона, што значи да постоји напредак у области смањивања ризика од рањивости посматраних земаља.

Табела 2. Вредност FSI за земље региона

Држава	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Србија	81.1	80.1	79.2	77.8	74.4	75	74.4	72	73.8	72	70
БиХ	84.5	84.3	83.3	83.5	80.9	77.9	76.5	75.9	77.4	74.6	73
Црна Гора	55.6	55.8	58	57.3	56.3	55.5	54.5	55.7	54.2	55.2	55.7
Албанија	70.5	69.7	70	67.1	66.1	66.1	65.2	63.6	61.9	61.2	60.5
Македонија	74.1	74.6	74.4	72.7	71	69.1	68	66.4	64.5	67	66.1
Хрватска	60.5	59.4	60.1	59	57.3	56.3	54.1	52.9	51	52.4	50.6

Извор: <http://fundforpeace.org/fsi/country-data/> (приступ: 25.01.2018.)

У наредној табели (Табела 3) се може видети колика је апсолутна промена FSI по земљама током десетогодишњег периода.

Табела 3. Промена вредности FSI за земље региона

Држава	2007	2017	разлика
Србија	81.1	70	-11.1
БиХ	84.5	73	-11.5
Црна Гора	55.6	55.7	0.1
Албанија	70.5	60.5	-10
Македонија	74.1	66.1	-8
Хрватска	60.5	50.6	-9.9
Просек	71.05	62.65	-8.4

Извор: самостална калкулација и приказ аутора на бази података Фонда за мир, <http://fundforpeace.org/fsi/country-data/> (приступ: јануар, 2018.).

Приметно је да су у посматраном раздобљу Србија и Босна и Херцеговина највише напредовале (смањење од 11,1, односно од 11,5 индексних поена), као и да су друге државе оствариле битан напредак на овом плану. При томе, позиције Србије и БиХ су у посматраној групи земаља најлошије како у 2007, тако и у 2017. години.

Међутим, то није праћено задовољавајућим стопама привредног раста у овим земљама (видети Табелу 4). Наиме, поред недовољне динамике раста у значајној мери је присутна и његова нестабилност. Види се да је најизраженији пад БДП-а био забележен у Хрватској (-7,27%) и у Црној Гори (-5,86%) у 2009. години, што је знатно више у односу на друге земље региона у тој години. Поред тога, највиши годишњи раст БДП-а био је забележен у Црној Гори (10,51% - 2007.), Албанији (8,36% - 2008.), Србији (6,32% - 2007.) и Македонији (6,26% - 2007.). Десетогодишњи просек стопа привредног раста у региону износио је 2,17%. Натпросечни раст оствариле су Црна Гора (2,47%), Албанија (3,73%) и Македонија (2,78%), док су истовремено имале испод-просечни раст Србија (1,78%), БиХ (1,83%) и Хрватска (0,43%).

Табела 4: Стопа раста БДП-а земаља региона, 2007-2016.

Држава	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Србија	6.32	5.82	-2.73	0.99	2.21	-0.53	3.07	-1.37	1.26	2.78
БиХ	5.68	5.50	-2.82	0.83	0.99	-0.83	2.53	1.24	3.23	1.99
Црна Гора	10.51	6.73	-5.86	2.28	3.12	-2.81	3.45	1.68	3.09	2.50
Албанија	6.70	8.36	4.05	4.23	2.84	1.58	1.24	1.91	2.96	3.46
Македонија	6.26	5.27	-0.54	3.18	2.17	-0.62	2.76	3.39	3.52	2.41
Хрватска	5.24	2.09	-7.27	-1.45	2.91	-1.89	-0.79	0.05	2.49	2.93

Извор: <https://data.worldbank.org/> (приступ: 25.01.2018.)

Што се тиче дотока страних директних инвестиција у региону, издваја се Србија као лидер у њиховом привлачењу (видети Табелу 5). Наиме, прилив страних инвестиција у нашу земљу је у посматраном раздобљу (2007-2016) у просеку достигао 2,46 милијарди долара годишње.

Табела 5: Стране инвестиције, 2007-2016.

Држава	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
	у милијардама долара									
Албанија	0.65	0.87	0.95	1.04	0.85	0.84	1.23	1.07	0.91	1.06
БиХ	1.78	0.97	0.23	0.36	0.48	0.33	0.23	0.53	0.28	0.26
Хрватска	4.23	3.87	1.82	1.27	1.56	1.55	1.10	1.74	0.18	2.15
Македонија	0.70	0.60	0.19	0.21	0.47	0.17	0.30	0.26	0.23	0.35
Црна Гора	0.78	0.86	1.50	0.73	0.54	0.59	0.43	0.47	0.69	0.41
Србија	3.48	3.73	2.88	1.50	4.62	0.95	1.73	1.65	2.00	2.06
	стопа страних инвестиција (% БДП-а)									
Албанија	6.10	9.68	11.14	9.14	8.14	7.47	9.81	8.69	8.74	9.17
БиХ	11.68	5.26	0.79	2.58	2.53	2.28	1.72	2.94	2.29	1.61
Хрватска	7.60	7.36	5.10	2.39	2.28	2.59	1.62	6.94	0.32	3.68
Македонија	8.80	6.17	2.76	3.20	4.84	3.47	3.72	0.54	2.95	5.04
Црна Гора	25.55	21.45	37.25	18.32	12.26	15.13	10.00	10.83	17.27	5.18
Србија	10.98	8.23	6.87	4.29	10.61	3.13	4.52	4.52	6.31	6.01

Извор: <https://data.worldbank.org/> (приступ: 25.01.2018.)

То је више од било које друге земље региона (Хрватска је имала просечно годишње око 1,95 милијарди долара, док су остале земље биле на нивоу испод једне милијарде долара годишње). Међутим, истовремено највишу стопу страних инвестиција у региону бележи Црна Гора – просечно годишње 17,32%, затим Албанија – 8,81%, док исти индикатор за Србију износи 6,55%, за Македонију 4,15%, за БиХ 3,37%, и за Хрватску 3,99%. Следи да су само Црна Гора и Албанија оствариле натпросечну стопу страних инвестиција у раздобљу 2007-2016. година (просечна стопа страних инвестиција за регион је била 7,36%). Иначе, прилив страних инвестиција је био врло неуједначен, у апсолутном и релативном смислу, по појединим земљама и годинама.

Наредна табела (Табела 6.) пружа увид у кретање БДП-а по становнику у земљама региона у периоду 2007-2016. година. Види се да највиши ниво економске развијености има Хрватска, а најнижи Алба-

нија. Наиме, десетогодишњи просек БДП-а по становнику (мереног у сталним доларима из 2010. године) у региону износио је 6.641 долар, а у Хрватској 13.934 и Албанији 4.177 долара. Поред Хрватске, само је још Црна Гора (6.894 долара) остварила натпросечни ниво овог показатеља у региону. Десетогодишњи просек БДП-а по становнику у Србији износио је 5.530 долара, што је 17 процената испод нивоа регионалног просека, али је знатно изнад овог показатеља за Македонију, Албанију и Босну и Херцеговину.

Табела 6: Вредност БДП-а по становнику земаља региона, 2007-2016. (у сталним доларима из 2010.)

Држава	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Србија	5,206	5,509	5,359	5,412	5,531	5,502	5,671	5,593	5,663	5,852
БиХ	4,329	4,567	4,438	4,475	4,519	4,482	4,595	4,652	4,802	5,306
Црна Гора	6,502	6,940	6,533	6,682	6,890	6,697	6,928	7,045	7,263	7,455
Албанија	3,484	3,775	3,928	4,094	4,211	4,277	4,330	4,412	4,543	4,712
Македонија	4,222	4,444	4,421	4,561	4,660	4,631	4,759	4,920	5,094	5,223
Хрватска	14,480	14,783	13,708	13,509	13,903	13,640	13,533	13,539	13,876	14,372

Извор: <https://data.worldbank.org/> (npucmyn: 25.01.2018.)

Што се тиче БиХ, њено заостајање за регионалним просеком посматраног показатеља је око 30,5 процената. Међутим, и Србија и БиХ имају огроман заостатак у односу на Хрватску, чији је БДП по становнику 2,5 пута већи у односу на Србију, односно око 3 пута у односу на БиХ. Црна Гора такође предњачи по десетогодишњем просеку у односу на Србију (за 25% виши БДП по становнику) и у односу на БиХ (за 50% виши БДП по становнику).

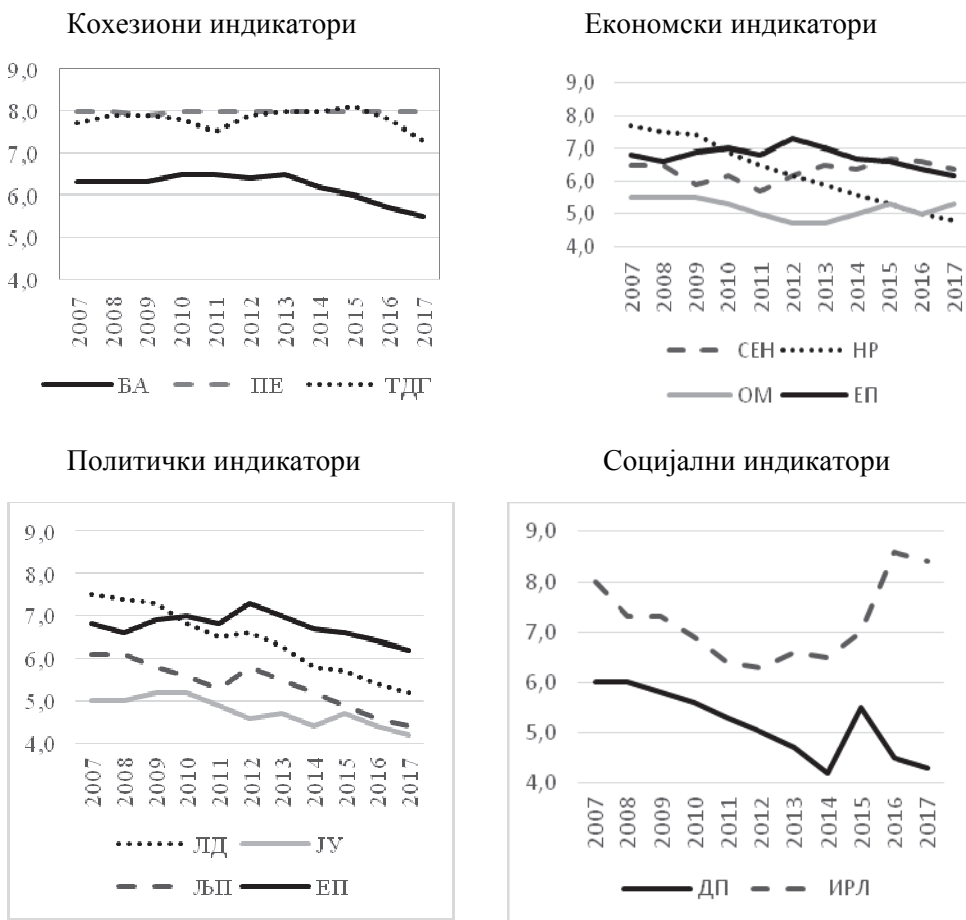
СРБИЈА: АНАЛИЗА ЕЛЕМЕНАТА РАЊИВОСТИ (КОМПОНЕНТИ FSI)

Степен рањивости (крхкости, ломљивости, нестабилности, угрожености) државе на основу вредности FSI може се сагледати из анализе кохезионих, економских, политичких и социјалних индикатора.

Дијаграм 1. пружа увид у стање и трендове на подручју кохезије, економије, политике и социјалне сфере у Србији током раздобља од 2007. до 2017. године. Види се да највише проблема има у области кохезије – подељености елита и тензија између друштвених група. Десетогодишњи просек кохезионих индикатора за Србију износи 7,3 што је висока вредност и у апсолутном и у релативном смислу.

Посебно је забрињавајућа величина индикатора који се односи на подељеност/супротстављеност елита (десетогодишњи просек износи 8) и на тензије између друштвених група (десетогодишњи просек 7,8). У

поређењу са кохезионим индикаторима, економски индикатори су нешто повољнији, мада су на упозоравајућем нивоу – њихов десетогодишњи просек износи 6,1. При томе, стање у овој области је посебно неповољно на екстерном подручју (економска зависност земље од иностранства, релације са међународним финансијским институцијама, кретање СДИ и стране помоћи, донација, кредитни рејтинг и сл.) – десетогодишњи просек 6,8. Висок је и има изнадпросечну вредност за економску групу индикатора и показатељ који се односи на сиромаштво и успорен економски раст – десетогодишњи просек износи 6,3. Исту вредност има и индикатор који се односи на неуједначен развој (неуједначена дистрибуција прилика за економски развој и користи од њега, сива економија, корупција и др.).

Извор: <http://fundforpeace.org/fsi/country-data/> (приступ: 25.01.2018.)

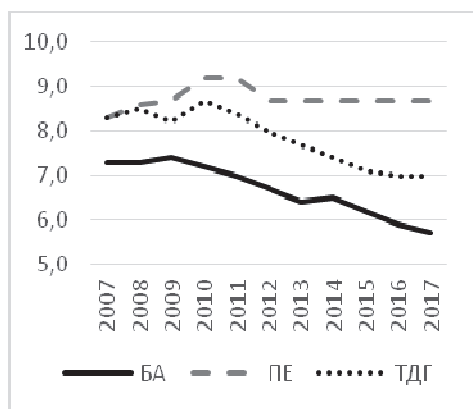
Дијаграм 1. Србија: компоненте ризика рањивости према FSI (2006-2017)

Стање политичких показатеља на нивоу десетогодишњег просека карактерише просечна вредност од 5,8. Међутим, ваља приметити да се пажња мора обратити на фактор екстерних притисака (косовско питање, присуство међународних војних снага на делу територије и у окружењу, политички притисци великих сила, политичке тензије у региону и сл.). На социјалном подручју стање се такође може охарактерисати као упозоравајуће – десетогодишњи просек ових индикатора је 6,2. Чини се да је овде највећи проблем у индикаторима који се односе на избеглице и интерно расељена лица – десетогодишњи просек у овом случају је 7,2 (уз забрањавајуће димензије у 2016. и 2017. години).

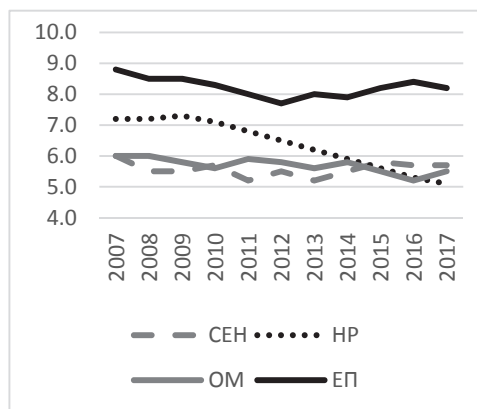
БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА: АНАЛИЗА ЕЛЕМЕНАТА РАЊИВОСТИ (КОМПОНЕНТИ FSI)

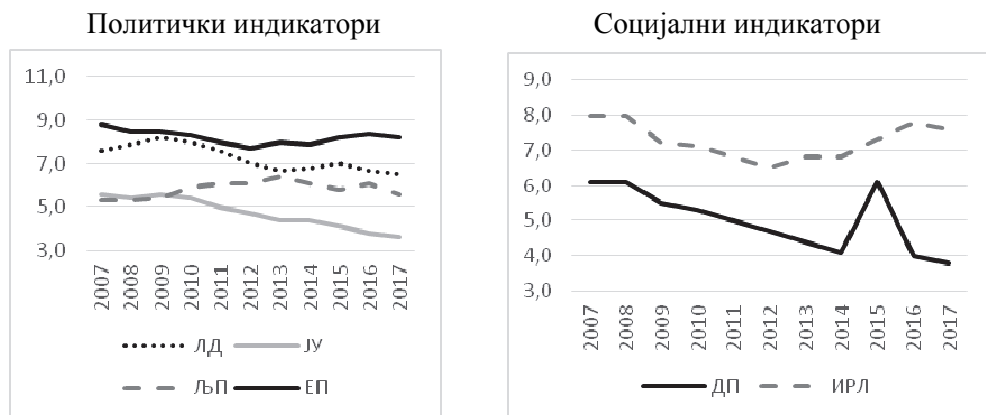
На Дијаграму 2. су приказани стање и трендови на подручју кохезије, економије, политике и социјалне сфере у Босни и Херцеговини током периода 2007-2017. година. Може се закључити да и у случају БиХ највише проблема има у области кохезије – подељености елита и тензија између друштвених група. Десетогодишњи просек кохезионих индикатора за БиХ износи 7,8. Овако неповољном стању на овом подручју највише доприноси величина индикатора који се односи на подељеност/супротстављеност елита (десетогодишњи просек износи чак 8,7) и на тензије између друштвених група (десетогодишњи просек 7,8). У поређењу са кохезионим индикаторима, економски индикатори имају боље вредности, мада су и они на упозоравајућем нивоу – њихов десетогодишњи просек износи 6,5.

Кохезиони индикатори

Економски индикатори

Извор: <http://fundforpeace.org/fsi/country-data/> (приступ: 25.01.2018.)

Дијаграм 2. БиХ: компоненте ризика рањивости према FSI (2006-2017)

Као и у случају Србије, само још израженије, стање у овој области је посебно неповољно на екстерном подручју (десетогодишњи просек износи 8,2), чиме се БиХ сврстава у групу земаља чији су функционисање и развој у највећој мери детерминисани утицајем спољног фактора. Поред екстерног утицаја, из групе економских највише вредност (6,4) има индикатор који се односи на неуједначен развој (неуједначена дистрибуција прилика за економски развој и користи од њега, висок удео сиве економије, присуство корупције итд.). Стање политичких показатеља на нивоу десетогодишњег просека карактерише вредност од 6,5. При томе, и овде је најнеповољнија ситуација на плану екстерних притисака. Исто тако, високу и натпросечну вредност има и показатељ легитимитет државе – десетогодишњи просек износи 7,3. На социјалном подручју стање се такође може окарактерисати као упозоравајуће – десетогодишњи просек ових индикатора је 6,1. При томе, забрињава висина и тенденција индикатора који се односе на избеглице и интерно расељена лица – десетогодишњи просек у овом случају је 7,3 (при чему вредности у 2016. и 2017. години расту – 7,8 и 7,6).

ЗАВРШНИ ОСВРТ

Чак и површан поглед на међузависност привредног развоја и индикатора рањивости (видети Табелу 8) изабраних држава показује да релације између остварених вредности које карактеришу њихове досадашње перформансе и функционисање заслужују веома озбиљан научни третман.

Табела 8. Економски раст и FSI у изабраним земљама

Држава	Стопа раста БДП-а (%), 2016.	FSI 2016
Индија	5.88	79.6
САД	0.91	34
Бразил	-4.38	65.3
Канада	0.24	23.8
Кина	6.12	74.9
Индонезија	3.83	74.9
Русија	-0.41	81
Швајцарска	0.2	21.8
Данска	0.45	21.5
Словенија	2.43	33.9
Црна Гора	2.39	55.2
Луксембург	1.79	24.1
Финска	1.1	18.8

Извор: <http://fundforpeace.org/fsi/country-data/> ; <https://data.worldbank.org/>

Наиме, на годишњем плану (2016) види се да су земље попут Швајцарске, Данске, Луксембурга и Финске забележиле висок ниво стабилности (изразито нисак FSI) и релативно ниске стопе привредног раста. Слична ситуација је у случају САД-а и Канаде. Међутим, земље као што су Кина, Индија и Индонезија имају висок FSI, а и високе стопе раста БДП-а. Овој групи земаља прикључују се Русија и Бразил, с тим што је њихова стопа економског раста негативна у 2016. години. Чак овај летимичан преглед релевантних параметара и њихове међузависности за наведене земље показује да се тешко може (или готово не може) одредити оптимална величина државе са становишта развоја и (не)стабилности.

Фонд за мир већ десет година прати крхкост, ломљивост и рањивост држава у савременом свету посредством индекса FSI (Fragile States Index, до 2014. године називао се Failed States Index) који се данас утврђује за 178 земаља. Овај композитни индекс обухвата више од 100 подиндикатора који се, потом, агрегирају у 12 индикатора на бази којих се оцењује социјални, економски и војно-политички аспект нестабилности, угрожености и опасности од пропадања држава. Од 2017, ових 12 главних показатеља се класификују у четири категорије – кохезиону, економску, политичку и социјалну. FSI омогућава да се разликују четири стања у којима се могу налазити државе према степену

њихове нестабилности, угрожености и опасности од пропадања: одрживо стање, стабилно стање, стање упозорења и стање опасности. Због тога FSI може бити погодан инструмент за сагледавање међузависности (не)стабилности држава и економских перформанси како код мањих, тако и код већих земаља независно од степена њихове економске развијености.

Потенцијално највећи ризици по стабилност и развој региона, посебно Србије и Босне и Херцеговине, везани су за стратешке изазове који постоје на подручју сиромаштва и економског назадовања (висина јавног дуга, незапосленост – посебно младих, куповна моћ, СДИ, корупција, непотизам, сива економија, страначка држава и привреда, одлив мозгова, неадекватна уплетеност државе у економске токове, плачкашка приватизација итд.), исполитизованих и подељених елита, тензија између друштвених група, легитимитета државе, избеглица и интерно расељених лица и спољних утицаја.

Смањивање социјалне, економске, војне, политичке, просторне и временске дистанце земаља региона (посебно Србије и БиХ) у погледу одрживости и стабилности државе подразумева овладавање оним ризицима, који произилазе из области на које се FSI односи, путем одговарајућих јавних политика. Наиме, трајно обезбеђивање слободе, безбедности, правде и економске ефикасности је једна од најважнијих инфраструктура одрживости и стабилности држава.

ЛИТЕРАТУРА

- Fund for Peace (2013), Failed States Index IX 2013, (доступно на: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2007-sortable>, приступљено 15.09.2014.).
- Fund for Peace (2017), Fragile State Index Methodology and CAST Framework, доступно на: <http://fundforpeace.org/fsi/methodology/> (приступ: 27.01.2018.)
- <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD?end=2015&locations=AL&start=2007> (приступ: 24.01.2018.)
- <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD?end=2015&locations=AL&start=2007>; <http://fundforpeace.org/fsi/> (приступ: 10.11.2017.)
- <http://ffp.statesindex.org/>
- <http://fundforpeace.org/fsi/country-data/> (приступ: 25.01.2018.)
- <https://data.worldbank.org/>
- Kaufmann, D., A. Kraay and M. Mastruzzi (2009), „Governance Matters VIII: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996-

2008”, Policy Research Working Paper No. 4978, Washington, DC: The World Bank.

–OECD (2008), „Concepts and Dilemmas of State Building in Fragile Situations: from Fragility to Resilience”, OECD/DAC Discussion Paper, Volume 9, No. 3.

–Pritchett, L. and Frauke de Weijer (2010), „Fragile States: Stuck in a Capability Trap?”, World Development Report 2011 Background Paper, (доступно на: <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/5108.pdf>, приступљено 11.02.2018.).

–Рикаловић Г., Б. Јовановић Гавриловић и Д. Молнар (2014), „АНАЛИЗА СТЕПЕНА УГРОЖЕНОСТИ САВРЕМЕНИХ ДРЖАВА И РАЗВОЈНИ ИЗАЗОВИ СРБИЈЕ” у: Улога државе у новом моделу раста привреде Србије (ред. Б. Церовић), ЦИД, Економски факултет у Београду, Београд. (ISBN: 978-86-403-1400-8), стр. 197-218.

–Rotberg, R. I. (ed.) (2004), When States Fail: Causes and Consequences, Princeton University Press.

–UNDP (2014), Human Development Report 2014: Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience, (доступно на: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>; приступљено 11.02.2018.).

–Van Veen, E. (2011). „Global Developments in State Failures: A Brief Analysis of the Failed States Index 2005-2010”, Netherlands Institute for International Relations Clingendael, Hague.

–World Development Report (2011), Conflict, Security, and Development, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington DC.

ANALYSIS OF INTERDEPENDENCY OF (NON) STABILITY OF THE STATE AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN CASES OF SMALL COUNTRIES

Gojko Rikalovic, PhD, Dejan Molnar, Ass. Prof., PhD

Abstract: The modern world is a real mosaic in terms of the size of a country. The phenomenon of the size of the country can be accessed from different aspects. However, the question is whether there are, in our time, countries that are characterized by optimal size from the point of view of the degree of vulnerability of states. The paper starts from the fact that instability is an essential feature of the economic and political environment in the 21st century, especially in the case of small countries. In this context, it is necessary to pay attention to the influence of the country's openness, degree of its development, integration processes, the availability of natural resources and

other factors in the conditions of globalization on the position of small countries. In this paper, a particular place, among the mentioned factors, is attached to the degree of (non) stability. The Fund for Peace (FFP) estimates fragility and vulnerability of states in the modern world according to the degree of their instability, vulnerability and danger of decay. The countries are ranked according to the special type of composite Fragile States Index (FSI), which takes into account more than 100 sub-indicators, on the basis of which, then, 12 indicators are developed on the basis of which the social, economic and military-political aspect of instability, vulnerability and the danger of the collapse of the states is assessed. The paper will separately present and analyze the position of Serbia and Bosnia and Herzegovina, as well as other countries of the Region according to the FSI and the degree of economic development.

Key words: (non) stability of the state, FSI, social, economic and military-political risks, Serbia, BiH, development challenges.